

MOLIYAVIY BARQARORLIKNI BAHOLASH USULLARI

*Qarshi Xalqaro universiteti assistent-
o'qituvchisi Xudoyberdiyeva Asila*

Gmail: asikhudayberdiyeva@gmail.com

Qarshi Xalqaro universiteti moliya

va moliyaviy texnologiyalari yo'nalishi

2-kurs talabasi Raximova Asila Ravshanovna

gmail: raximovaasila77@gmail.com

Annotatsiya

Mazkur maqolada korxonalar va tashkilotlarning moliyaviy barqarorligini baholash usullari ilmiy-nazariy hamda amaliy jihatdan tahlil qilinadi. Moliyaviy barqarorlik xo'jalik yurituvchi subyektlarning uzluksiz faoliyat yuritishi, majburiyatlarni o'z vaqtida bajarishi va uzoq muddatli rivojlanishini ta'minlovchi muhim iqtisodiy ko'rsatkichlardan biri hisoblanadi. Tadqiqotda moliyaviy barqarorlikni baholashda qo'llaniladigan asosiy ko'rsatkichlar tizimi, jumladan, kapital tuzilmasi, likvidlik, to'lov qobiliyati va moliyaviy mustaqillik koeffitsiyentlari tahlil qilinadi. Shuningdek, balans likvidligini baholash, moliyaviy koeffitsiyentlar usuli, integral baholash va dinamik tahlil usullarining mazmuni va afzalliklari yoritib beriladi. Maqolada moliyaviy barqarorlikni baholash natijalaridan boshqaruv qarorlarini qabul qilishda foydalanishning ahamiyati asoslab berilib, ushbu jarayon korxonalar moliyaviy holatini mustahkamlash va risklarni kamaytirishga xizmat qilishi ilmiy asosda ko'rsatib beriladi.

Kalit so'zlar: moliyaviy barqarorlik, moliyaviy holat tahlili, likvidlik, to'lov qobiliyati, moliyaviy mustaqillik, koeffitsiyentlar usuli, balans tahlili, integral baholash.

Abstract

This article analyzes the methods for assessing the financial stability of enterprises and organizations from theoretical and practical perspectives. Financial stability is considered one of the key economic indicators that ensures continuous operations, timely fulfillment of obligations, and long-term sustainable development of economic entities. The study examines the system of key indicators used to assess financial stability, including capital structure, liquidity, solvency, and financial independence ratios. In addition, the essence and advantages of balance sheet liquidity analysis, financial ratio analysis, integral assessment, and dynamic analysis methods are highlighted. The article substantiates the importance of using financial stability assessment results in managerial decision-making, emphasizing their role in strengthening the financial position of enterprises and reducing financial risks.

Keywords: financial stability, financial analysis, liquidity, solvency, financial independence, ratio analysis, balance sheet analysis, integral assessment.

Аннотация

В данной статье с научно-теоретической и практической точек зрения анализируются методы оценки финансовой устойчивости предприятий и организаций. Финансовая устойчивость является одним из важнейших экономических показателей, обеспечивающих непрерывность деятельности хозяйствующих субъектов, своевременное выполнение обязательств и их долгосрочное устойчивое развитие. В исследовании рассматривается система основных показателей оценки финансовой устойчивости, включая структуру капитала, коэффициенты ликвидности, платежеспособности и финансовой независимости. Также раскрываются сущность и преимущества анализа ликвидности баланса, коэффициентного метода, интегральной оценки и динамического анализа. Обоснована значимость использования результатов оценки финансовой устойчивости в процессе принятия управленческих решений, направленных на укрепление финансового состояния предприятий и снижение финансовых рисков.

Ключевые слова: финансовая устойчивость, финансовый анализ, ликвидность, платежеспособность, финансовая независимость, коэффициентный метод, анализ баланса, интегральная оценка.

Kirish

Bozor iqtisodiyoti sharoitida xo'jalik yurituvchi subyektlarning samarali faoliyat ko'rsatishi va raqobatbardoshligini ta'minlash moliyaviy resurslardan oqilona foydalanish hamda moliyaviy barqarorlikni saqlash bilan bevosita bog'liqdir. Moliyaviy barqarorlik korxonaning o'z majburiyatlarini o'z vaqtida va to'liq bajarish qobiliyatini, ishlab chiqarish va xizmat ko'rsatish jarayonlarining uzluksizligini, shuningdek, ichki va tashqi iqtisodiy omillar ta'siriga nisbatan moslashuvchanligini ifodalaydi. Shu bois moliyaviy barqarorlikni baholash va tahlil qilish masalalari zamonaviy iqtisodiy tadqiqotlarning dolzarb yo'nalishlaridan biri hisoblanadi. Bugungi kunda global iqtisodiy integratsiya, moliyaviy bozorlardagi beqarorlik, inflyatsion jarayonlar va raqobatning kuchayishi sharoitida korxonalarining moliyaviy holatini muntazam monitoring qilish zarurati yanada ortib bormoqda. Moliyaviy barqarorlikning yetarli darajada ta'minlanmaganligi korxonaning to'lov qobiliyatining pasayishiga, moliyaviy risklarning oshishiga va hatto bankrotlik holatiga olib kelishi mumkin. Shuning uchun moliyaviy barqarorlikni baholash usullarini ilmiy asosda o'rganish va amaliyotga tatbiq etish boshqaruv qarorlarini qabul qilishda muhim ahamiyat kasb etadi. Moliyaviy barqarorlikni baholash jarayonida buxgalteriya balansi va moliyaviy hisobotlar asosida likvidlik, moliyaviy mustaqillik, kapital tuzilmasi va

to'lov qobiliyatini aks ettiruvchi ko'rsatkichlar tizimidan foydalaniladi. Ushbu ko'rsatkichlar orqali korxonaning qisqa va uzoq muddatli moliyaviy holati aniqlanib, mavjud resurslardan foydalanish samaradorligi baholanadi. Shu bilan birga, zamonaviy iqtisodiy sharoitda moliyaviy barqarorlikni kompleks baholashni ta'minlovchi integral va dinamik tahlil usullarining ahamiyati tobora ortib bormoqda. Mazkur maqolaning maqsadi korxonalarning moliyaviy barqarorligini baholashda qo'llaniladigan asosiy usullarni tizimli ravishda yoritish, ularning nazariy asoslari va amaliy imkoniyatlarini tahlil qilish hamda moliyaviy holatni mustahkamlashga qaratilgan ilmiy xulosalar ishlab chiqishdan iborat. Tadqiqot natijalari moliyaviy tahlil bilan shug'ullanuvchi mutaxassislar, iqtisodchilar va boshqaruv xodimlari uchun amaliy ahamiyat kasb etadi.

Asosiy qism

Moliyaviy barqarorlik korxonaning moliyaviy resurslari tarkibi va ularning shakllanish manbalari o'rtasidagi muvozanatni, shuningdek, xo'jalik faoliyati jarayonida yuzaga keladigan majburiyatlarni o'z vaqtida va to'liq bajarish qobiliyatini ifodalaydi. Iqtisodiy nuqtayi nazardan moliyaviy barqarorlik korxonaning ichki moliyaviy imkoniyatlari hisobiga ishlab chiqarish jarayonlarini uzluksiz davom ettirish, tashqi qarz manbalariga haddan tashqari bog'lanib qolmaslik va moliyaviy risklarni minimal darajada ushlab turish holati bilan tavsiflanadi. Ushbu tushuncha korxonaning to'lov qobiliyati, likvidligi, moliyaviy mustaqilligi va rentabelligi kabi ko'rsatkichlar bilan chambarchas bog'liqdir. Moliyaviy barqarorlik darajasi korxonaning bozor sharoitidagi raqobatbardoshligi va investitsion jozibadorligini belgilovchi muhim omillardan biri hisoblanadi. Barqaror moliyaviy holatga ega bo'lgan korxonalar iqtisodiy tebranishlarga nisbatan chidamli bo'lib, uzoq muddatli strategik maqsadlarni amalga oshirish imkoniyatiga ega bo'ladi. Shu sababli moliyaviy barqarorlikni aniqlash va baholash xo'jalik yurituvchi subyektlar faoliyatini tahlil qilishning ajralmas qismi sanaladi. Moliyaviy barqarorlikni baholash jarayonida ko'rsatkichlar tizimi muhim ahamiyat kasb etadi. Ushbu tizim, asosan, buxgalteriya balansi va moliyaviy hisobotlar ma'lumotlari asosida shakllantiriladi. Amaliyotda eng ko'p qo'llaniladigan ko'rsatkichlar qatoriga moliyaviy mustaqillik koeffitsiyenti, qarz va o'z mablag'lari nisbatini ifodalovchi ko'rsatkichlar, likvidlik hamda to'lov qobiliyatini tavsiflovchi koeffitsiyentlar kiradi. Moliyaviy mustaqillik koeffitsiyenti korxonaning aktivlari qanchalik darajada o'z mablag'lari hisobidan moliyalashtirilganini ko'rsatadi. Ushbu ko'rsatkichning yuqori bo'lishi korxonaning tashqi moliyaviy manbalarga kamroq bog'liqligini va barqaror moliyaviy holatga ega ekanini anglatadi. Qarz va o'z mablag'lari nisbatining optimal darajada bo'lishi esa moliyaviy risklarni kamaytirish hamda kapital tuzilmasining samaradorligini ta'minlashga xizmat qiladi. Likvidlik ko'rsatkichlari korxonaning qisqa muddatli majburiyatlarini qoplash imkoniyatini baholashda qo'llaniladi. Joriy, tezkor va mutlaq

likvidlik koeffitsiyentlari orqali korxonaning pul oqimlari va tez realizatsiya qilinadigan aktivlari tahlil qilinadi. Ushbu ko'rsatkichlar moliyaviy barqarorlikni baholashda muhim axborot manbai bo'lib, to'lov qobiliyatining real holatini aniqlash imkonini beradi. Moliyaviy barqarorlikni baholashda bir qator usullar qo'llanilib, ularning har biri korxonaning moliyaviy holatini turli jihatdan yoritib beradi. Eng keng tarqalgan usullardan biri moliyaviy koeffitsiyentlar usuli bo'lib, u moliyaviy hisobotlar asosida hisoblangan ko'rsatkichlar orqali barqarorlik darajasini aniqlash imkonini beradi. Ushbu usulning afzalligi hisob-kitoblarning soddaligi va tahlil natijalarining taqqoslanish imkoniyatiga ega ekanligidir. Balans likvidligini tahlil qilish usuli aktivlar va majburiyatlarning muddati bo'yicha taqsimlanishini o'rganishga asoslanadi. Ushbu usul orqali korxonaning qisqa va uzoq muddatli majburiyatlarini qoplash imkoniyati baholanadi hamda moliyaviy muvozanat darajasi aniqlanadi. Balans likvidligini tahlil qilish moliyaviy barqarorlikka tahdid soluvchi omillarni oldindan aniqlash imkonini beradi. Shuningdek, integral baholash usuli moliyaviy barqarorlikni bir nechta ko'rsatkichlar asosida kompleks baholash imkonini yaratadi. Ushbu usulda asosiy moliyaviy ko'rsatkichlar umumlashtirilib, yagona integral ko'rsatkich shakllantiriladi. Natijada korxonaning moliyaviy holati haqida umumiy va aniq xulosa chiqarish mumkin bo'ladi. Dinamik tahlil usuli esa moliyaviy barqarorlik ko'rsatkichlarining vaqt davomida o'zgarishini o'rganishga asoslanib, rivojlanish tendensiyalarini aniqlashga xizmat qiladi. Moliyaviy barqarorlikni baholash natijalari korxonada faoliyatini boshqarishda muhim axborot manbai hisoblanadi. Ushbu natijalar asosida moliyaviy strategiya ishlab chiqish, investitsion loyihalarni tanlash, kredit siyosatini belgilash va risklarni boshqarish bo'yicha qarorlar qabul qilinadi. Moliyaviy barqarorlik darajasining yuqori bo'lishi korxonaning investorlar va kreditorlar oldidagi ishonchliligini oshiradi hamda uning bozor qiymatini mustahkamlaydi. Xulosa qilib aytganda, moliyaviy barqarorlikni baholash usullarini kompleks va tizimli qo'llash korxonaning moliyaviy holatini to'g'ri aniqlash, mavjud muammolarni o'z vaqtida bartaraf etish va barqaror rivojlanishni ta'minlash imkonini beradi.

Empirik tahlil

Mazkur empirik tahlilda korxonaning moliyaviy barqarorligini baholash amaliy jihatdan o'rganilib, buxgalteriya balansi va moliyaviy hisobotlar ma'lumotlari asosida asosiy moliyaviy ko'rsatkichlar tahlil qilinadi. Tadqiqot obyekti sifatida ishlab chiqarish faoliyati bilan shug'ullanuvchi shartli korxonada moliyaviy hisobotlarining so'nggi uch yilga oid ma'lumotlari tanlab olindi. Empirik tahlil jarayonida moliyaviy mustaqillik, likvidlik, to'lov qobiliyati va kapital tuzilmasini tavsiflovchi ko'rsatkichlar hisoblab chiqildi hamda ularning dinamikasi baholandi. Tahlil natijalariga ko'ra, korxonaning moliyaviy mustaqillik koeffitsiyenti yil sayin o'sish tendensiyasiga ega ekanligi aniqlandi. Bu holat aktivlarning katta qismi o'z mablag'lari hisobidan moliyalashtirilayotganini va tashqi qarz manbalariga bog'liqlik darajasi

pasayib borayotganini ko'rsatadi. Mazkur ko'rsatkichning ijobiy dinamikasi korxonaning moliyaviy barqarorligi mustahkamlanib borayotganidan dalolat beradi. Likvidlik ko'rsatkichlari tahlili shuni ko'rsatdiki, joriy likvidlik koeffitsiyenti me'yoriy darajaga yaqinlashib, qisqa muddatli majburiyatlarni qoplash imkoniyati yetarli darajada ta'minlangan. Tezkor likvidlik koeffitsiyenti ham ijobiy baholanib, korxonaning tez realizatsiya qilinadigan aktivlari hisobidan qarzlarni qoplash qobiliyati mavjud ekanligi aniqlandi. Bu holat to'lov intizomini saqlash va moliyaviy risklarni kamaytirishda muhim ahamiyat kasb etadi. Kapital tuzilmasi tahlili natijalari shuni ko'rsatdiki, qarz mablag'lari va o'z mablag'lari o'rtasidagi nisbat optimal darajaga yaqinlashgan. Qarz mablag'laridan samarali foydalanish hisobiga ishlab chiqarish hajmining oshishi kuzatilgan bo'lsa-da, moliyaviy risklar nazorat ostida saqlanib qolgan. Ushbu holat moliyaviy barqarorlikni ta'minlashda kapital tuzilmasini oqilona boshqarish muhim ekanligini tasdiqlaydi. Shuningdek, dinamik tahlil usuli yordamida asosiy moliyaviy ko'rsatkichlarning vaqt davomida o'zgarishi o'rganildi. Natijalar shuni ko'rsatdiki, daromadlar va sof foyda hajmining o'sishi moliyaviy barqarorlik ko'rsatkichlarining yaxshilanishiga ijobiy ta'sir ko'rsatgan. Integral baholash usuli asosida hisoblangan umumiy moliyaviy barqarorlik ko'rsatkichi ham tahlil davrida barqaror o'sish tendensiyasiga ega bo'lib, korxonaning umumiy moliyaviy holati ijobiy baholandi. Empirik tahlil natijalari shuni ko'rsatadiki, moliyaviy barqarorlikni baholashda ko'rsatkichlar tizimidan kompleks foydalanish korxonaning real moliyaviy holatini aniqlash imkonini beradi. Ushbu natijalar asosida boshqaruv qarorlarini qabul qilish, moliyaviy strategiyani takomillashtirish va uzoq muddatli barqaror rivojlanishni ta'minlash mumkin.

Xulosa

Mazkur maqolada korxonada va tashkilotlarning moliyaviy barqarorligini baholash masalalari ilmiy-nazariy va empirik jihatdan keng qamrovda tadqiq etildi. Tadqiqot jarayonida moliyaviy barqarorlikning iqtisodiy mazmuni ochib berilib, uning xo'jalik yurituvchi subyektlarning uzluksiz faoliyati, to'lov qobiliyati va uzoq muddatli rivojlanishini ta'minlashdagi o'rni asoslab berildi. Moliyaviy barqarorlik korxonaning ichki moliyaviy resurslaridan samarali foydalanish darajasi va tashqi moliyaviy manbalarga bog'liqligini aks ettiruvchi muhim ko'rsatkich ekanligi ilmiy asosda yoritildi. Maqolada moliyaviy barqarorlikni baholashda qo'llaniladigan asosiy usullar, jumladan, moliyaviy koeffitsiyentlar tahlili, balans likvidligini baholash, integral va dinamik tahlil usullarining mazmuni va amaliy ahamiyati tahlil qilindi. Ushbu usullarni kompleks qo'llash korxonaning moliyaviy holatini har tomonlama baholash, mavjud muammolarni aniqlash hamda moliyaviy risklarni kamaytirish imkonini berishi aniqlandi. Ayniqsa, moliyaviy mustaqillik, likvidlik va kapital tuzilmasi ko'rsatkichlarining barqarorligi korxonada moliyaviy holatini mustahkamlashda muhim omil sifatida baholandi. Empirik tahlil natijalari asosida

korxonaning moliyaviy barqarorligi ko'rsatkichlarida ijobiy dinamik tendensiyalar mavjudligi aniqlanib, bu holat samarali moliyaviy boshqaruv va oqilona qarorlar qabul qilish natijasi ekanligi xulosa qilindi. Moliyaviy barqarorlik darajasining oshishi korxonaning investitsion jozibadorligini kuchaytirishi, kreditorlar va investorlar oldidagi ishonchliligini ta'minlashi hamda bozor sharoitida raqobatbardoshligini oshirishi bilan izohlandi. Xulosa qilib aytganda, moliyaviy barqarorlikni baholash usullarini amaliyotda muntazam va tizimli qo'llash korxonalar faoliyatini samarali boshqarish, moliyaviy risklarni minimallashtirish va barqaror iqtisodiy rivojlanishni ta'minlashda muhim ahamiyat kasb etadi. Tadqiqot natijalari iqtisodiy tahlil va moliyaviy boshqaruv sohasida ilmiy izlanishlar olib borayotgan mutaxassislar hamda amaliyotchi iqtisodchilar uchun nazariy va amaliy jihatdan foydali bo'lishi mumkin.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati

1. Vahobov A.V., Xodiev B.Yu. Moliyaviy tahlil. – Toshkent: Iqtisodiyot, 2019. – 420 b.
2. Abdukarimov I.T. Korxonalar moliyasini tahlil qilish. – Toshkent: Fan va texnologiya, 2020. – 360 b.
3. Jo'rayev T.T. Moliyaviy menejment va moliyaviy barqarorlik asoslari. – Toshkent: Iqtisodiyot, 2018. – 310 b.
4. Qodirov A.A. Moliyaviy hisobot tahlili. – Toshkent: Innovatsion rivojlanish nashriyoti, 2021. – 285 b.
5. Rasulov N.M. Korxonalar moliyaviy holatini baholash va boshqarish. – Toshkent: Fan, 2019. – 240 b.
6. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining Farmoni. "Moliyaviy barqarorlikni ta'minlash va iqtisodiy islohotlarni chuqurlashtirish chora-tadbirlari to'g'risida". – Toshkent, 2022.
7. O'zbekiston Respublikasi Moliya vazirligi. Moliyaviy hisobotlarni tuzish va tahlil qilish bo'yicha uslubiy qo'llanma. – Toshkent, 2020.
8. Xolmuminov Sh.R. Iqtisodiy tahlil nazariyasi. – Toshkent: Universitet, 2017. – 330 b.
9. Karimov A.Sh. Korxonalar iqtisodiyoti va moliyaviy barqarorlik. – Toshkent: Iqtisodiyot va ta'lim, 2021. – 295 b.
10. Usmonov B.B. Moliyaviy risklar va ularni boshqarish. – Toshkent: Fan va ta'lim, 2018. – 260 b.